DOI (Issue): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65) Issue 3-4(65-66) 2024
УДК 343.74.01

Попович Володимир Михайлович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-4538-3274
Сахарова Олена Борисівна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-9759-5324

МЕХАНІЗМ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У процесі дослідження встановлено, що механізм вчинення кримінальних правопорушень у сфері фармацевтичної діяльності (фармдіяльності) утворюють структурні складові етапів: заготівлі фармсировини (посів, вирощування, збирання, зберігання, вироблення з органів тварин, хімічних сполук та мінералів); виробництва та імпорту медпродукції (лікарських засобів; медматеріалів, медобладнання). Суб'єкти вчинення кримінальних правопорушень перетворюють зазначені етапи фармдіяльності у засоби створення лишків фармсировини; виготовлення лишків медпродукції; їх доставки «на вільне місце» торгівельним фармпідприємствам під прикриттям тимчасових товарно-транспортних документів. Після реалізації лишків медпродукції документи знищують, виручені з їх реалізації кошти по касі не оприбутковують, а розподіляють між співучасниками вчинення кримінальних правопорушень і привласнюють. Механізм вчинення таких кримінальних правопорушень має тривалий, циклічний та природно-латентний характер, знання якого лежить в основі вибірки методів, методик та засобів оперативно-пошукового виявлення таких злочинів; прихованого та залегендованого оперативно-технічного та оперативно-процесуального документування протиправних дій фігурантів; планування оптимального моменту реалізації матеріалів оперативної розробки; оперативного моделювання факторів раптовості та «моменту істини», необхідних для процесуального закріплення встановлених доказів під час оперативної розробки фігурантів та переходу із прихованих оперативних до легальних форм розслідування кримінальних правопорушень.

Ключові слова: *механізм вчинення кримінальних правопорушень у сфері фармдіяльності, структурні складові етапів фармдіяльності, структурні складові механізму вчинення кримінальних правопорушень, криміногенно-вразливі посади на етапах заготівлі фармсировини, виробництва та імпорту медпродукції, заготівля та збут лишків фармсировини, виробництво та збут лишків медпродукції, постачання лишків медпродукції на вільне місце, не оприбуткування виручки, привласнення виручки, прогнозування версій про вчинення кримінальних правопорушень, форми негласного документування, фактор раптовості, момент істини, момент реалізації матеріалів оперативної розробки.*

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

Публікація є продовженням оприлюднення результатів НДР [1–5] за плановою темою дослідження «Виявлення та попередження кримінальних та інших правопорушень, що вчиняються у сфері охорони здоров›я, пов›язаних з провадженням господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, а також імпорту лікарських засобів». На попередньому етапі розроблено основний термінологічно-понятійний апарат, що відображає функціонально-діяльнісні **етапи фармацевтичної діяльності** (далі – фармдіяльності), під виглядом яких відбувається вчинення та маскування кримінальних правопорушень (далі – кр. пр.) Виходячи з науково-пізнавального принципу про залежність методології від технологічних особливостей предмету пізнання [6–7], складові методології (методи, методики, засоби пізнання та система їх інтерпретації) виявлення і документування фактів вчинення кр. пр. залежать саме від адекватного визначення складових механізму вчинення кр. пр. Відповідно, *метою* цього етапу дослідження є визначення механізму вчинення кр. пр. під виглядом етапів фармдіяльності, розкриття змісту технологічно та юридично-значимих особливостей структурних складових етапів фармдіяльності, їх взаємозв'язок зі структурними складовими механізму вчинення і маскування природно-латентних кр. пр.

Для досягнення мети **необхідно виконати такі завдання:**

1) розглянути структурні складові етапів фармдіяльності, показати їх співвідношення, взаємозалежність зі структурними складовими механізму вчинення кр. пр. під виглядом певних видів фармацевтичної діяльності;

2) показати технологічні особливості процесу перетворення структурних складових легітимних етапів фармдіяльності у псевдолегітимні структурні складові механізму вчинення та маскування природно-латентних кр. пр.

3) визначити «механізм вчинення і маскування природно-латентних кр. пр.» під виглядом структурних складових етапів фармацевтичної діяльності;

4) показати тривалий та циклічний характер вчинення кр. пр. під виглядом одного або всього комплексу етапів фармдіяльності – від етапу заготівлі фармсировини до виготовлення з неї медпродукції (ліків, медматеріалів, медобладнання), її збуту, вилучення і привласнення виручених з її реалізації коштів);

5) відобразити, яким чином знання технологічних особливостей структурних складових етапів фармдіяльності та структурних складових загального механізму вчинення та маскування кр. пр. впливають на визначення методів, методик та засобів проведення прихованого і залегендованого оперативно-пошукового виявлення, оперативно-технічного та оперативно-процесуального документування фактів вчинення природно-латентних кр. пр., замаскованих під процес та під вигляд фармацевтичної діяльності.

І. Переходячи до визначення та розкриття змісту структурних складових етапів фармацевтичної діяльності слід нагадати, що процес фармдіяльності поділяється на функціонально-діяльнісні **етапи та види діяльності.** Етапи фармдіяльності – це: 1) заготівля фармацевтичної сировини (далі – фармсировини); 2) виробництво медпродукції; 3) облік фармсировини та медпродукції на балансі фармпідприємств

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

DOI (Issue): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65) Issue 3-4(65-66) 2024

4) збут фармсировини та медпродукції; 5) облік та оприбуткування по касі фармпідприємств коштів, виручених з реалізації фармсировини та медпродукції.

До окремих видів фармдіяльності слід віднести: 6) науково-дослідні розробки фармсировини та медпродукції; 7) здійснення операцій роялті (здачу в оренду чи продаж формул ліків, нових видів медобладнання) з результатами наукових розробок; 8) імпорт фармсировини та імпорт медпродукції.

Визначення та розкриття змісту **структурних складових** зазначених **етапів** та **видів** фармдіяльності має надзвичайно важливе значення, оскільки саме структурні складові етапів фармдіяльності злочинці перетворюють у засоби створення лишків фармсировини та лишків медпродукції, що свідчить про готування до вчинення та маскування природно-латентних кр. пр. Саме тому структурні складові, притаманні кожному з етапів фармдіяльності, доцільно розглянути більш детально.

Етап заготівлі фармсировини включає такі структурні складові: 1) посів, вирощування та збирання вирощеної фармсировини; 2) лісо-польовий збір фармсировини в полях, лісах та з інших природних джерел; 3) здобуття фармсировини з органів тварин; вироблення хімічних фармречовин;4) доведення фармсировини до кондиції (сушіння, бродіння чи інші фізичні, органічні та хімічні процеси); 5) облік фармсировини та зберігання фармсировини з дотриманням температурних режимів, режимів вологості, стандартів розфасовки, упаковки, складування тощо).

Етап збуту фармсировини виробникам медпродукції, а саме: 1) матеріалів рослинного та тваринного світу, хімічних фармречовин – виробникам лікарських засобів; 2) сільгосппродукції і матеріалів – виробникам медматеріалів; 3) матеріалів та комплектуючих – виробникам медобладнання (далі – збут фармсировини підприємствам-виробникам медпродукції); 4) оформлення витратних документів на збут фармсировини та оприбуткування коштів, отриманих від покупців фармсировини.

Етап виробництва медпродукції включає такі структурні складові: 1) надходження і облік фармсировини підприємству-виробнику медпродукції; 2) здійснення розрахунку з підприємством-постачальником фармсировини; 3) виробництво медпродукції; 4) стандартизовані розфасовка, упаковка, облік і зберігання виготовленої медпродукції; 5) облік виготовленої медпродукції у виробничих підрозділах підприємства-виробника та облік після її виготовлення і передачі підрозділам зберігання медпродукції.

Етап збуту медпродукції підприємствами-виробниками: 1) оформлення витратних та товарно-транспортних документів на відвантаження та поставку медпродукції оптовим чи роздрібним реалізаторам; 2) розрахунок оптових чи роздрібних реалізаторів медпродукції з її постачальниками та взяття медпродукції на облік оптовими чи роздрібними торгівельними підприємствами.

Етап реалізації медпродукції споживачам мережевими торгівельними фармпідприємствами та аптеками включає таку структурну складову, як оприбуткування коштів, виручених з реалізації медпродукції, по касі аптеки чи оптового мережевого підприємства-реалізатора медпродукції;

Науково-дослідні види фармдіяльності включають такі структурні складові: 1) фінансування та розробку нових та вдосконалення раніше винайдених фармсировини,

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

DOI (Article): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).16

лікарських засобів, медматеріалів та медобладнання; 2) здійснення операцій роялті з результатами наукових розробок (здачу в оренду формул нових видів фармсировини, ліків та медобладнання; 3) продаж нових результатів розробок (формул, винаходів, проєктів обладнання, тощо) фармсировини та іншої медпродукції.

Етап імпорту фармсировини, лікарських засобів, медматеріалів чи медобладнання включає такі структурні складові: 1) імпорт фармсировини, ліків, медматеріалів, комплектуючих та медобладнання (далі – медпродукція); 2) збут медпродукції мережевим оптовим чи роздрібним фармпідприємствам; 3) розрахунки з імпортерами за поставлену медпродукцію.

Етап оприбуткування виручки, отриманої з реалізації фармсировини, ліків, медматеріалів, комплектуючих та медобладнання, включає такі структурні складові: 1) синхронне з реалізацією медпродукції поточне оприбуткування виручки по касах підприємств-заготівельників фармсировини; виробників медпродукції; імпортерів медпродукції; оптових чи роздрібних реалізаторів медпродукції.

Визначені вище структурні складові етапів фармдіяльності відображають легітимний процес фармдіяльності. Однак злочинці перетворюють ці структурні складові етапів фармдіяльності у засоби створення лишків фармсировини, з якої виробляють лишки медпродукції, реалізовують ці лишки поза балансовим обліком фармпідприємств, виручені кошти не оприбутковують по касі, розподіляють між співучасниками кр. пр. та привласнюють. Так відбувається вчинення кр. пр., передбачене ст. 191 КК (привласнення), яке, з одного боку, зменшує базу оподатковуваного прибутку підприємств (ст. 212 КК), з іншого боку, супроводжується іншими протиправними діями, а саме, службовими підробленнями (ст. 366 КК), в інших випадках підробкою документів (ст. 358 КК) тощо. Відповідно, структурні складові етапів фармдіяльності та структурні складові вчинення кр. пр. співвідносяться між собою як легітимний та псевдолегітимний процес фармдіяльності. Зокрема, під виглядом легітимного процесу фармдіяльності відбувається псевдолегітимний процес створення лишків фармсировини та лишків медпродукції, які зловмисники не включають у балансовий облік підприємств, таким чином маскують факт готування до вчинення кр. пр. Відповідно, структурні складові легітимних етапів фармдіяльності перетворюються не лише у засоби вчинення, а й у засоби маскування кр. пр. Саме псевдолегітимні дії зловмисників з будь-якими структурними складовими етапів фармдіяльності утворюють замаскований природно-латентних характер кр. пр. [11]. Розгляд найбільш криміногенно-вразливих структурних складових легітимних етапів фармдіяльності в частині їх перетворення у псевдолегітимні структурні складові механізму вчинення та механізму маскування природно-латентних кр. пр. доцільно розпочати зі структурних складових етапу заготівлі, під виглядом яких зловмисники створюють лишки фармсировини, починаючи із: 1) посіву, вирощування та збирання лишків вирощеної фармсировини; 2) лісо-польового збору лишків фармсировини в полях, лісах та з інших природних джерел; 3) здобуття лишків фармсировини з органів тварин; вироблення лишків хімічних фармречовин, мінералів тощо; 4) створення лишків фармсировини в процесі доведення її до кондиції (сушіння, бродіння чи

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

DOI (Issue): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65) Issue 3-4(65-66) 2024

інші фізичні та хімічні процеси); 5) створення лишків фармсировини за допомогою порушення температурних режимів зберігання, режимів вологості, стандартів розфасовки, упаковки, складування тощо. Створені лишки в процесі вирощування, збору, доведення до кондиції та зберігання фармсировини зловмисники не вносять на балансовий облік підприємств-заготівельників фармсировини. Водночас для страховки на випадок раптової перевірки зловмисники оформляють на лишки фармсировини тимчасові витратні товарно-транспортні документи, що мають супроводжувати лишки фармсировини до виробника медпродукції. Етап збуту фармсировини характерний передачею лишків фармсировини від підприємства-заготівельника до підприємства-виробника медпродукції за тимчасовими, неврахованими обліком, витратними та товарно-транспортними документами, що супроводжують: 1) лишки фармсировини рослинного та тваринного світу, лишки хімічних фармречовин – виробникам лікарських засобів; 2) лишки сільсько-господарської продукції – виробникам медматеріалів; 3) лишки матеріалів та комплектуючих – виробникам медобладнання; 4) знищення тимчасово оформлених витратних документів після доставки лишків фармсировини від підприємства-заготівельника фармсировини до підприємства-виробника медпродукції, а також не оприбуткування коштів, отриманих від підприємств-виробників медпродукції, отримавших лишки фармсировини. Знаючи ці процесуальні процедури та їх деталі, оперативні співробітники зобов'язані планувати оперативно-технічні та оперативно-процесуальні заходи, спрямовані на приховане та залегендоване документування дій правопорушників щодо фактів створення лишків фармсировини, фактів оформлення та знищення тимчасових документів.

Етап виробництва лишків медпродукції включає такі структурні складові вчинення кр. пр.: 1) не включення в балансовий облік підприємства лишків фармсировини, отриманої від власних заготівельних підрозділів або інших підприємств-заготівельників; 2) розрахунки з підприємством-постачальником за поставлені лишки фармсировини здійснюються готівкою, якщо безготівково, то не підприємствам постачальникам, а на особисті рахунки співучасників оборудки; 3) виробництво лишків медпродукції з поставлених лишків фармсировини здійснюється поза балансовим обліком підприємства-виробника; 4) створення лишків фармсировини у міжсезонний період може також здійснюватися під час виробництва ліків. Створюють ці лишки фармсировини за рахунок недовкладення компонентів при виробництві ліків, інших способів фальсифікації лікарських засобів або за рахунок порушення стандартів розфасовки, упаковки, зберігання тощо.

Етап збуту лишків медпродукції підприємствами-виробниками: 1) збут лишків медпродукції є передостаннім етапом фармдіяльності, на якому правопорушники намагаються не залишити жодних документальних слідів про наявність факту створення лишків фармсировини та лишків медпродукції. Однак на випадок раптової перевірки на час реалізації лишків медпродукції зловмисники оформляють тимчасові витратні та товарно-транспортні документи на відвантаження та перевезення лишків медпродукції з підприємства-виробника до оптових чи роздрібних реалізаторів. Хоч ці тимчасові документи не проведені як по облікам підприємства-виробника, так по

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

DOI (Article): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).16

облікам підприємств-реалізаторів, правопорушники сподіваються, що при раптовій перевірці контролери задовольняться наявністю тимчасових відвантажувальних, товарно-транспортних документів і не будуть перевіряти на предмет їх проведення по облікам підприємства-виробника, що відвантажило партію медпродукції. З іншого боку, при спробі перевірки достовірності документів зловмисники сподіваються встигнути провести тимчасові документи і легалізувати невраховані лишки, перевівши їх із категорії псевдолегітимних у легітимні. Однак, якщо раптової перевірки під час доставки медпродукції не було і тимчасові документи облікувати необхідності не було, то тимчасово оформлені документи знищують після закінчення етапу реалізації лишків медпродукції споживачам. При цьому кошти, виручені з реалізації медпродукції по касі аптеки чи оптового мережевого підприємства-реалізатора, не оприбутковують, офіційні розрахунки з постачальниками медпродукції не проводять.

Всі ці обставини слід враховувати при оперативному документуванні протиправних дій злочинців і намагатися негласно або залегендовано **зафіксувати оперативно-технічними та оперативно-процесуальними засобами:** 1) факт створення лишків медпродукції із поставлених лишків фармсировини поза обліком підприємства-заготівельника фармсировини та підприємства-виробника медпродукції; 2) факт оформлення тимчасових, неврахованих обліком відвантажувальних та товарно-транспортних документів на час перевезення та реалізації партії лишків медпродукції; 3) факт знищення тимчасово оформлених документів підприємством постачальником та підприємством реалізатором після реалізації лишків медпродукції; 4) факт наявності знищених документів постачальником та реалізатором у перевізника (коли перевізник чужий, «не посвячений» стосовно оборудки, то свій пакет товарно-транспортних документів він проводить по облікам підприємства-перевізника, отримує на їх підставі оплату за перевезення медпродукції 5) факт наявності товарно-транспортних документів у перевізника, факт безготівкової оплати його послуг за доставку медпродукції від виробника до реалізатора і одночасно факти відсутності товарно-транспортних документів та розрахунків між підприємством-виробником і реалізатором медпродукції. Примітка. Розрахунки з підприємством-постачальником за поставлені лишки медпродукції здійснюються, як правило, готівкою і не проводяться по касі підприємства-постачальника і торгівельного підприємства-отримувача лишків медпродукції; 6) якщо розрахунки здійснюються у безготівковій формі, то кошти надходять на особисті рахунки представників підприємств постачальників медпродукції – співучасників протиправної оборудки, що слід зафіксувати під час реалізації матеріалів оперативної розробки за допомогою виїмки банківських документів, що свідчать про проводки по особистим рахункам співучасників протиправного привласнення коштів.

Етап науково-дослідних розробок медичної продукції перетворює у засоби вчинення і маскування кр. пр. такі структурні складові: 1) під виглядом фінансування розробки нових та вдосконалення раніше розроблених формул лікарських засобів, рецептів фармсировини, проєктних розробок медматеріалів та медобладнання привласнюють бюджетні кошти або кошти фармкомпаній, що виділяються на науково-дослідні роботи; 2) отримання незаконних доходів з операцій роялті (здача в

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

DOI (Issue): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65) Issue 3-4(65-66) 2024

оренду результатів наукових розробок, формул нових ліків, фармсировини, проєктів медобладнання, тощо) без відома їх власника (привласнення) або з відома власника але поза балансовим обліком фармпідприємства з метою ухилення від сплати податків; 3) продаж результатів наукових розробок (формул, винаходів, проєктів обладнання тощо) фармсировини та іншої медпродукції без відома їх власника (привласнення) або з відома власника поза межами балансового обліку з метою ухилення від сплати податків.

Етап імпорту фармсировини, лікарських засобів, медматеріалів чи медобладнання не виключає: 1) імпорт неврахованих обліком лишків фармсировини, ліків, медматеріалів, комплектуючих та медобладнання (далі – медпродукція); 2) привласнення коштів, виручених від збуту імпортованих лишків медпродукції мережевим оптовим чи роздрібним фармпідприємствам.

Однак під виглядом здійснення імпортних операцій переважно вчиняються менш громіздкі кр. пр.: закупівля за кордоном уцінених медпрепаратів з коротким терміном використання або навіть протермінованих ліків. Представник імпортера за домовленістю з представником іноземного оптового постачальника оформляють супроводжувальні документи за ціною якісних ліків, а різницю надлишково переказаних імпортером коштів спрямовують на закордонні рахунки організаторів та співучасників оборудки і привласнюють. Другий варіант зловживань імпортерів зводиться також до змови представника імпортера із закордонним оптовим постачальником. За умовами змови в рахунки та інші супроводжувальні документи оборудки закладають завищену ціну на ліки, а переказані кошти поверх реальної ціни переказують на закордонні рахунки організаторів та співучасників оборудки. У першому і другому варіанті переказ лишніх коштів здійснюється під виглядом «нібито наданих» посередницьких чи інших послуг. Можуть бути й інші схеми привласнення, маскування та відмивання коштів протиправного походження під виглядом проведення експортно-імпортних операцій [10].

Завершальним етапом для всіх етапів і видів легітимної фармдіяльності є оприбуткування виручки, отриманої зі збуту фармсировини, збуту виробленої чи імпортованої медпродукції. Однак цей етап замість оприбуткування виручки зловмисники перетворюють у завершальний етап механізму вчинення кр. пр. Зокрема, такі структурні складові етапу оприбуткування виручки, як поточне оприбуткування виручки по касах підприємств-заготівельників фармсировини, виробників чи імпортерів медпродукції, оптових чи роздрібних реалізаторів медпродукції, у змові з представниками всіх зазначених підприємств, перетворюють функцію оприбуткування у засіб вилучення виручки з каси та виробничого обороту, її розподілу між співучасниками злочину та привласнення.

Циклічне повторення протиправних дій щодо створення лишків фармсировини під виглядом структурних складових етапу її заготівлі, а також створення лишків медпродукції під виглядом структурних складових етапів її виробництва чи імпорту, їх збут та післяреалізаційне не оприбуткування, а вилучення з легітимного обороту і привласнення виручки, отриманої з реалізації медпродукції, носять природно-латентний [11] тривалий та циклічно-повторюваний характер. Відповідно, вчинення та маскування кр. пр. під вигляд зазначених вище легітимних етапів фармдіяльності

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

DOI (Article): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).16

є також тривалими та багатократно повторюваними. З одного боку, тривалий, природно-латентний та повторюваний характер вилучення з обороту і привласнення виручки з реалізації медпродукції збільшує тіньовий сектор економіки, масив тіньових капіталів і криміногенно-корупційний потенціал організованої злочинності; спричиняє матеріальні втрати фармпідприємствам; вносить деструктив у фармдіяльність; шкодить розвитку фармацевтичної системи країни; звужує базу оподаткування та підвищує втрати бюджету. З іншого боку, тривалість та повторюваність природно-латентних кр. пр. допомагає правоохоронцям збирати докази про факт вчинення кр. пр., дає оперативникам можливість проводити приховану та залегендовану оперативно-технічну та оперативно-процесуальну фіксацію протиправних дій злочинців. Оскільки природно-латентні кр. пр. вчиняються в умовах неочевидності, під виглядом легітимних видів діяльності, не здатні до самопрояву, як загально-кримінальні правопорушення, то без тривалого характеру таких природно-латентних кр. пр., їх було б неможливо не виявити, не задокументувати, не зупинити, бо не здатний до самопрояву і не доведений природно-латентний злочин є «не існуючим». Вірячи у високий превентивний потенціал системної профілактики злочинів, слід зауважити, що спроба зупинити вчинення природно-латентних кр. пр. в порядку мнимої профілактики злочинів, не збираючи доказів, нічого не дасть, крім скарг з боку підозрюваних у контролюючі органи і більш законспірованих їх подальших протиправних дій.

Так, схематично можна відобразити псевдолегітимний, природно-латентний, криміногенний потенціал **структурних складових всіх легітимних етапів** фармдіяльності, перетворених суб'єктами вчинення та маскування кр. пр. у комплексно-тривалий організований та циклічно-повторюваний механізм вчинення кр. пр., який складається із структурних складових (посів, вирощування, збирання, збір у природних умовах) етапу заготівлі фармсировини та суб'єктів створення лишків фармсировини; структурних складових етапу виготовлення й імпорту медпродукції та суб'єктів виготовлення чи імпорту лишків медпродукції; етапу і суб'єктів збуту медпродукції, який завершує цикл фармдіяльності післяреалізаційним вилученням з виробничого обороту коштів, їх розподілом між співучасниками вчинення кр. пр. та привласненням. Такий комплексний цикл вчинення кр. пр. повторює структурні складові будь-якого з етапів фармдіяльності.

Механізм вчинення та маскування кр. пр., що включає всі етапи і представників підприємств кожного з відповідних етапів фармдіяльності, використовують, як правило, організовані злочинні угрупування, сформовані з представників всього комплексу фармпідприємств, починаючи з посіву, вирощування та інших способів заготівлі і збуту лишків фармсировини, виготовлення чи імпорту лишків медпродукції, її збуту, післяреалізаційного не оприбуткування та привласнення коштів, вилучених з легітимного обороту.

Однак фармдіяльності притаманні також природно-латентні кр. пр., вчинені в межах одного, локального етапу фармдіяльності. Це можуть бути кр. пр. вчинені як на етапі «заготівлі та збуту лишків фармсировини», так на етапі «виробництва, імпорту та збуту лишків медпродукції». Однак завершений склад злочину буде лише тоді, коли

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

DOI (Issue): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65) Issue 3-4(65-66) 2024

лишки фармсировини будуть реалізовані, а після їх реалізації будуть протиправно неоприбутковані та привласнені кошти, отримані з реалізації створених лишків сировини чи медпродукції.

Наприклад, на етапі «заготівлі фармсировини» створено її лишки, організовано їх позабалансовий збут, завершений післяреалізаційним не оприбуткуванням коштів, їх вилученням з каси та привласненням. Такі кр. пр. можуть вчиняти «одиночки», наприклад,– комірник, якому вдалося таємно від керівництва, обліковців та працівників створити лишки фармсировини за рахунок порушення норм усушки чи утруски. Він разом з відвантаженням легітимної сировини збуває утворені лишки фармсировини представнику підприємства-виробника мед продукції, отримуючи за лишки готівку або переказ на його особистий рахунок.

Водночас на етапі **виробництва медпродукції** злочинцю-одиночці важче приховати факт **створення лишків медпродукції,** тому в таких випадках, як правило, задіяні невеликі злочинні групи, що складаються з технологічно необхідних фахівців, а саме з керівника виробничого підрозділу, технолога, обліковця, комірника, які приймали, зберігали й не оприбутковували лишки фармсировини, виготовили з неї і збули лишки медпродукції, оптовим чи роздрібним реалізаторам, отримали від останніх готівку чи безготівку на особисті рахунки. У свою чергу, оптові чи роздрібні реалізатори, придбавши лишки медпродукції, її не оприбуткували, реалізували, а кошти, виручені з її реалізації, поділили і привласнили. Так чи інакше, як при комплексному циклі вчинення кр. пр. за допомогою застосування всіх етапів фармдіяльності, так при вчинені кр. пр. в межах одного, локального етапу фармдіяльності, основний протиправний умисел зловмисників зводиться до створення умов для прихованого привласнення виручених коштів, маскування факту їх привласнення під вигляд певного етапу фармдіяльності. При цьому, як при комплексній, так при локальній схемі вчинення такого кр. пр. цикл його вчинення завершується не оприбуткуванням лишків сировини чи медпродукції та післяреалізаційним вилученням з каси і привласненням коштів, що надійшли з реалізації лишків.

Технологічні особливості структурних складових етапів фармдіяльності, перетворені у структурні складові механізму вчинення кр. пр., показують, що керівники, технологи, обліковці, комірники та інші технологічно необхідні фахівці – суб'єкти вчинення зазначених кр. пр. займають центральне місце в механізмі вчинення та маскування природно-латентних кр. пр. Метою таких кр. пр. є протиправне привласнення коштів у сфері фармацевтичної діяльності. Без таких осіб неможливим є перетворення виробничих структурних складових етапів фармдіяльності у структурні складові механізму вчинення природно-латентних кр. пр., як і неможливе маскування таких кр. пр. під вигляд заготівлі фармсировини, виробництва чи імпорту медпродукції або під вигляд можливих інших видів фармацевтичної діяльності.

Таким чином, **поняття механізм вчинення і маскування кр. пр. у сфері фармдіяльності включає:** функціонально-діяльнісні структурні складові етапу заготівлі фармсировини, структурні складові етапу виробництва чи імпорту медпродукції, а також представників підприємств-заготівельників фармсировини і представників виробників

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

DOI (Article): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).16

та імпортерів медпродукції – суб'єктів перетворення структурних складових зазначених етапів фармдіяльності в процес вчинення та засіб маскування кр. пр.

До поняття технологічно необхідних фахівців фармпідприємств, потенційно необхідних для вчинення та маскування кр. пр., слід включити спеціалістів фармпідприємств, які за своїми функціями мають можливість перетворювати структурні складові етапів фармдіяльності в процес вчинення та засіб маскування кр. пр., слід віднести керівників виробничих підрозділів фармпідприємств, технологів, обліковців, комірників та, можливо, інших технологічно необхідних фахівців підприємств-заготівельників, підприємств-виробників та імпортерів медпродукції, а також представників оптових та роздрібних торгівельних фармпідприємств (мережеві підприємства, аптеки, медпункти тощо)

Поняття «потенційні криміногенно-вразливі посади» на фармпідприємствах, «механізм вчинення та маскування кр. пр.», «технологічно необхідні фахівці фармпідприємств», які мають доступ та можливість вчиняти та маскувати факт вчинення кр. пр. у сфері фармдіяльності, та ряд інших понять мають архіважливе значення для висунення версій про види, способи та засоби вчинення кр. пр. у сфері економіки взагалі та у сфері фармдіяльності, зокрема, а також для вибірки оперативно-технічних та оперативно-процесуальних методів, методик та засобів виявлення, прихованого та залегендованого документування фактів вчинення та маскування кр. пр. взагалі, та у сфері фармацевтичної діяльності, зокрема, що більш детально буде розглянуто на етапі дослідження методик виявлення, оперативно-технічного та оперативно-процесуального документування кр. пр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Попович В.М. О*хорона здоров'я та безпекова ситуація в Україні. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення:* матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 вер. 2023 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2023. С. 110–116.

2. *Попович В.М.* Сфера охорони здоров'я як об'єкт злочинного посягання: термінологічно-понятійне відображення. *Наука і правоохорона*. 2023. № 3. С. 187–200.

3. *Попович В.М.* Сфера охорони здоров'я: епідемічна, криміногенна та безпекова ситуація в Україні. *Наука і правоохорона.* 2024. № 1. С. 177–190.

4. *Попович В.М.* Класифікація видів та факторів вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони здоров'я. *Наука і правоохорона.* 2023. № 4. С. 150–161.

5. *Попович В.М.* Способи вчинення штучно-латентних кримінальних правопорушень притаманні медичним видам діяльності. *Наука і правоохорона.* 2024. № 2. С. 172–183.

6. *Попович В.М.* Проблеми теорії держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2015. 384 с.

7. *Попович В.М.* Методологія термінологічно-понятійного відображення криміногенних процесів у сфері економіки. *Наука і правоохорона.* 2019. № 1.

8. *Попович В.М.* Терміни і поняття – неологізми, як засіб віддзеркалення процесу рейдерського поглинання підприємств. *Наука і правоохорона.* 2021. № 4. С. 214–225.

9. *Попович В.М.* Злочинність у сфері економіки. Велика Українська юридична енциклопедія: Кримінологія. 2019. Т. 18. Харків: Право. С. 181–183.

10. *Попович В.М.* Організаційно-правове забезпечення боротьби з відмиванням доходів незаконного походження: монографія. Ірпінь: РВВ Академії державної податкової служби України, 2001. 138 с.

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

DOI (Issue): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65) Issue 3-4(65-66) 2024

REFERENCES

1. *Popovych, V.M.* (2023). Okhorona zdorovia ta bezpekova sytuatsiia v Ukraini. *"Health care and security situation in Ukraine: status, threats, areas of support":* materials of the scientific-practical round table (Kyiv, September 26). Kyiv: State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. P. 110-116. [in Ukrainian].
2. *Popovych, V.M.* (2023). Sfera okhorony zdorovia, jak obiekt zlochynnoho posiahannia: terminolohichno-poniatiine vidobrazhennia. "The sphere of health care as an object of criminal encroachment: terminological and conceptual reflection". *Nauka i Pravookhorona, 3,* 187-200 [in Ukrainian].
3. *Popovych, V.M.* (2024). Sfera okhorony zdorovia: epidemichna, kryminohenna ta bezpekova sytuatsiia v Ukraini. "The sphere of health care: epidemic, criminogenic and security situation in Ukraine". *Nauka i Pravookhorona, 1,* 177-190 [in Ukrainian].
4. *Popovych, V.M.* (2023). Klasyfikatsiia vydiv ta faktoriv vchynennia kryminalnykh pravoporushen u sferi okhorony zdorovia. "Classification of types and factors of criminal offenses in the field of health care". *Nauka i Pravookhorona, 4,* 150-161 [in Ukrainian].
5. *Popovych, V.M.* (2024). Sposoby vchynennia shtuchno-latentnykh kryminalnykh pravoporushen prytamanni medychnym vydam diialnosti. "Methods of committing artificially latent criminal offenses are inherent in medical activities". *Nauka i Pravookhorona, 2,* 172-183 [in Ukrainian].
6. *Popovych, V.M.* (2015). Problemy teorii derzhavy i prava: konceptsiia, prakseolohiia ta metodolohiia rozvytku. "Problems of the theory of state and law: concept, praxeology and methodology of development": monograph. Kyiv: Yurinkom Inter. Kyiv. 384 p. [in Ukrainian].
7. *Popovych, V.M.* (2019). Metodolohiia terminolohichno-poniatiinoho vidobrazhennia kryminohennykh procesiv u sferi ekonomiky. "Methodology of terminological and conceptual mapping of criminogenic processes in the field of economics". *Nauka i Pravookhorona, 1* [in Ukrainian].
8. *Popovych, V.M.* (2021). Terminy i poniattia – neolohizmy, yak zasib viddzerkalennia procesu reiderskoho pohlynannia pidpryiemstv. "Terms and concepts are neologisms, as a means of reflecting the process of raider takeover of enterprises". *Nauka i Pravookhorona, 4,* 214-225 [in Ukrainian].
9. *Popovych, V.M.* (2019). Zlochynnist u sferi ekonomiky. "Crime in the field of economy". Velyka Ukrainska Yurydychna Entsyklopediia, 18, 181-183 Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
10. *Popovych, V.M.* (2001). Orhaniztsiino-pravove zabezpechennia borotby z vidmyvanniam dokhodiv nezakonnoho pokhodzhennia. "Organizational and legal support for the fight against money laundering of illegal origin": monography. Academy of the State Tax Service of Ukraine. Irpin. 138 p. [in Ukrainian].

UDC 343.74.01

Popovych Volodymyr,
Doctor of Juridical Sciences, Full Professor,
Honored Lawyer of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-4538-3274
Sakharova Olena,
Candiddate of Juridical Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher of the
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-9759-5324

MECHANISM OF COMMITTING CRIMINAL OFFENSES IN THE PHARMACEUTICAL SECTOR

The present publication is a continuation of the results of the scientific and research work on the planned research topic "The identification and prevention of criminal and other offences

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

DOI (Article): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).16

committed in the healthcare sector in connection with the conduct of economic activities in the production of medicinal products, wholesale and retail trade in medicinal products, and importation of medicinal products". At this stage of the study, it was established that the mechanism for committing criminal offenses is formed by the structural components: the stage of procurement of pharmaceutical raw materials (sowing, growing, harvesting, storing herbs, fruits, roots of other plant materials, their collection from natural sources (forests, fields); extraction of substances from animal organs, manufacture of chemicals); the stage of production and import of medical products (medicines; medical materials and medical equipment). The procurement of pharmaceutical raw materials and the production of medical products are subject to specific regulatory frameworks. However, these frameworks are circumvented by individuals in positions of responsibility within pharmaceutical enterprises, resulting in the acquisition and production of excess pharmaceutical raw materials and medical products. This practice constitutes the initial stage of the commission of criminal offences. The marked specialists - potential subjects of committing criminal offences - draw up temporary expenditure and shipping documents for surplus pharmaceutical raw materials and surplus medical products in case of a sudden inspection. The specified temporary documents accompany the delivery of surplus medical products to wholesale or retail pharmaceutical enterprises that have prepared a "free space" for the surplus, i.e. a space freed up due to the sale of the previous batch of medical products, the proceeds from which are not credited to the cash register. Following the sale of the delivered batch of surplus pharmaceutical raw materials and surplus medical products, the temporary documents are destroyed, and the proceeds from the sale of surplus medical products are not credited to the cash register, but rather distributed among the accomplices in the commission of criminal offences and appropriated. This process effectively frees up space for a new batch of surplus medical products. The cycles of "delivery of surplus pharmaceutical products", "its sale", "not posting of cash receipts, but its appropriation", which frees up space for a new batch of surplus pharmaceutical products", can be repeated many times. That is, the mechanism of committing criminal offenses in the pharmaceutical sector is long-term, cyclical, disguised as legal stages of pharmaceutical activity, which gives these illegal actions an unobvious, naturally latent character. Knowledge of the noted technological features of the mechanism of committing criminal offenses is the basis for: predicting versions of the types, methods and potential subjects of procurement of surplus pharmaceutical raw materials and manufacturing surplus pharmaceutical products - potential subjects of its sale, commission and masking of criminal offenses in the pharmaceutical sector; selection of methods, techniques and means of operational-search detection of such criminal offenses; forecasting the necessary methods of covert and legendary operational-technical and operational-procedural documentation of illegal actions of the defendants; assessing the sufficiency and admissibility of the collected evidence, determining the optimal moment of implementation of operational development materials; planning the factors of unpredictability, suddenness of the moment of implementation of operational development materials, as means of modeling the "moment of truth" when: detaining suspects; conducting interrogations, face-to-face meetings, searches, seizing documents under the guise of which surplus medical products were created, their sale took place, and revenue was not posted to the

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024

DOI (Issue): https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65) Issue 3-4(65-66) 2024

company's cash register; when carrying out other measures aimed at procedurally securing evidence established in the process of operational development of the defendants; planning other urgent measures necessary for securing evidence, taking into account the factors of suddenness, unexpectedness and other advantages that occur when transitioning to open forms of investigation of criminal offenses.

Keywords: mechanism of committing criminal offenses in the field of pharmaceutical activity, structural components of the stages of pharmaceutical activity, structural components of the mechanism of committing criminal offenses, criminogenically vulnerable positions at the stages of procurement of pharmaceutical raw materials, production and import of medical products, procurement and sale of surplus pharmaceutical raw materials, production and sale of surplus medical products, supply of surplus medical products to a vacant position, non-posting of proceeds, appropriation of proceeds, forecasting versions of the commission of criminal offenses, forms of secret documentation, the surprise factor, the moment of truth, the moment of implementation of operational development materials.

Отримано 27.09.2024

© Popovych Volodymyr, Sakharova Olena, 2024